

БАНКІВСЬКЕ КРЕДИТУВАННЯ В ІНОЗЕМНІЙ ВАЛЮТІ В ПОСТСОЦІАЛІСТИЧНИХ КРАЇНАХ – НОВИХ ЧЛЕНАХ ЄС

BANK FOREIGN CURRENCY LENDING IN THE POST-SOCIALIST COUNTRIES – NEW EU MEMBER STATES

У статті аналізується розвиток банківського кредитування в іноземній валюті в нових державах – членах ЄС упродовж періоду підготовки до прийняття євро. Досліджено передумови і наслідки розвитку валютного кредитування у цих країнах. Ризики валютного кредитування розглянуто в контексті макроекономічних умов реалізації цього процесу, включаючи режим валютного курсу. Розкрито особливості використання різних валют для задоволення попиту на кредитні ресурси. Обґрунтовано вплив банківського кредитування в іноземних валютах на монетарну політику держави.

Ключові слова: банківське кредитування в іноземних валютах, швейцарський франк, кредитування у швейцарських франках, ризики валютного кредитування, монетарна політика.

В статье анализируется развитие банковского кредитования в иностранных валютах в новых государствах – членах ЕС в ходе подготовки к принятию евро. Исследованы предпосылки и последствия развития валютного кредитования в этих странах. Риски валютного кредитования рассмотрены в контексте макроэкономических

условий реалізації цього процесу, включаючи режим валютного курсу. Раскрыты особенности использования различных валют для удовлетворения спроса на кредитные ресурсы. Обосновано влияние банковского кредитования в иностранных валютах на монетарную политику державы.

Ключевые слова: банковское кредитование в иностранных валютах, швейцарский франк, кредитование в швейцарских франках, риски валютного кредитования, монетарная политика.

The article analyzes the development of bank lending in foreign currency in the new EU member states in preparation for the adoption of the euro. The preconditions and consequences of foreign currency lending in these countries are determined. Foreign currency lending risks are discussed in the context of macroeconomic conditions for the realization of this process, including the exchange rate regime. The peculiarities of using different currency to meet demand for credit resources are investigated. Substantiates the impact of bank lending in foreign currencies to monetary policy powers.

Key words: bank foreign currency lending, Swiss franc, Swiss franc lending, risks of foreign currency lending, monetary policy.

УДК 336.71

Шемет Т.С.

к.е.н.,

доцент кафедри банківської справи
Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана

Харевич А.С.

к.е.н.,

асистент кафедри банківської справи
Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана

Постановка проблеми. У сучасному високоінтегрованому економічному середовищі використання національних валют не обмежується економічними кордонами держав-емітентів, хоча право емісії національної валюти належить державі. Міжнародна економічна діяльність, так само як і внутрішня, вимагає грошей, головним призначенням яких є «змастити колеса комерції» [1, с. 1].

Банківське кредитування в іноземних валютах є одним із найважливіших аспектів міжнародного використання валют. Активізація зовнішньої торгівлі внаслідок масштабної лібералізації міжнародних економічних відносин наприкінці ХХ ст., а також зростання потреб фінансування купівлі нерухомості, у тому числі житла, зумовили істотне збільшення запозичень в іноземній валюті у постсоціалістичних країнах – нових членах ЄС усередні 2000-х років. Ці процеси стимулювали розвиток банківського кредитування в іноземних валютах, особлива роль в якому належить швейцарському франку. У контексті євроінтеграції України особливий інтерес представляє дослідження розвитку кредитної діяльності банків в іноземних валютах у постсоціалістичних країнах-кандидатах на етапі підготовки до впровадження євро та ризиків, пов'язаних із валютним кредитуванням.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методологічну основу сучасних наукових досліджень із використання іноземних валют

у практиці банківської діяльності становлять праці відомих західних учених: Д. Вільямса (1968 р.) [2], А. Свободи (1969 р.) [3], Р. Маккіннона (1963, 2004 рр.) [4; 5], Б. Коена (1971, 1998 рр.) [6; 7], Ф. Хайека (1990 р.) [8], П. Кругмана (1984 р.) [9], П. Кенена (1983, 2009, 2011 рр.) [10–12] та ін., які впродовж кількох десятиліть послідовно досліджували проблематику обігу внутрішніх валют поза межами національних юрисдикцій.

Сучасні наукові праці охоплюють широке коло аспектів валютного кредитування, у тому числі: роль банків з іноземним капіталом у стимулюванні валютного кредитування [13]; євроізацію депозитів домогосподарств у країнах Східної Європи [14]; кредитування у швейцарських франках у Європі [15] тощо. Здійснюється науковий пошук відповіді на питання про можливий вплив уведення євро на розвиток кредитного ринку в країнах, що вступають до ЄС; ризики надмірної кредитної експансії, що асоціюються з високою часткою валютних позик у цих країнах; потенційну ефективність інструментів грошово-кредитної політики в умовах буму валютного кредитування.

У цілому існуючі дослідження доводять необхідність ретельного аналізу і зіставлення вигод від використання іноземних валют банками та ризиків потенційних утрат від такої діяльності. Автори здебільшого фокусуються на протиставленні використання національних та іноземних валют, вважаючи

останні гомогенною сукупністю. Проте, спираючись на теоретичні засади конкуренції валют, а також актуальні статистичні дані, варто припустити, що цей підхід не є повністю адекватним. Передусім це стосується позик у швейцарських франках, обсяги яких у постсоціалістичних країнах – нових членах ЄС характеризуються висхідним трендом. Крім того, формування глобального фінансового ринку, коли іноземні валюти все ширше використовуються в грошовому обігу багатьох держав, створює підстави для припущення про високий ступінь субституції позик у національних та іноземних валютах.

Постановка завдання. Метою дослідження є узагальнення чинників, наслідків банківського валютного кредитування та регулюючих заходів у постсоціалістичних країнах – нових членах ЄС.

Виклад основного матеріалу дослідження. Банківська діяльність, зокрема кредитування в іноземній валюті, є поширеною практикою у східноєвропейських країнах – Болгарії, Польщі, Румунії, Угорщині. Напередодні кризи банки в європейських країнах, що розвиваються, збільшили частку свого бізнесу в іноземних валютах. Наприклад, у 2007 р. 39% активів угорських банків та 40% їх зобов'язань були деноміновані в іноземних валютах. До 2009 р. ці частки зросли до 52% та 54% відповідно. У 2013 р. у Болгарії, Румунії, Угорщині частка кредитів в іноземних валютах, наданих у небанківський сектор, наблизилась до 60%, у Польщі – до 30% [16]. Проте наприкінці 2014 р. частки активів і зобов'язань, наприклад, угорських банків скоротилися до 32% та 36% відповідно.

Згідно з даними Угорського національного банку, процентна ставка по іпотечних кредитах у швейцарських франках (далі – CHF) в Угорщині становила 5,1% у січні 2005 р., або менше від половини ставки за кредитами у національній валюті 13,8% [17]. Аналогічна картина спостерігалась і у Польщі, але з дещо нижчим спредом ставок по кредитах у національній валюті та у швейцарських франках [18].

Як засвідчують наукові та статистичні джерела, у постсоціалістичних країнах – нових членах ЄС кредити в іноземних валютах надавалися переважно в рамках роздрібного банківського бізнесу з метою фінансування операцій із купівлі нерухомого майна. Аналізуючи макроекономічні, соціальні умови, структуру капіталу банківських установ у даних країнах, можна визначити основні передумови розвитку валютного кредитування. На нашу думку, передусім це позитивні очікування приєднання до Єврозони і пов'язані з цим перспективи забезпечення високого рівня зайнятості; підвищений попит на житло як наслідок соціалістичного минулого. У більшості банківських систем цих країн була суттєвою або переважаючою частка кредитних організацій з іноземним капіталом, які отри-

мували внутрішньокорпоративне кредитування від материнських банків і мали доступ на міжнародні фінансові ринки. Таке фінансування дало можливість банкам швидко наростити ліквідність і забезпечити вимоги щодо достатності капіталу.

Відіграв стимулюючу роль і той факт, що процентні ставки в багатьох країнах Центральної і Східної Європи були постійно вищими від ставок у Швейцарії та Єврозоні, тому швейцарські франки та євро стали основними валютами банківського кредитування іпотеки. Позичальники віддавали перевагу цим кредитам як таким, що підвищували ступінь їхньої кредитоспроможності порівняно із запозиченнями в національних валютах, а також давали змогу придбати житло більшого розміру.

Сукупність згаданих обставин, по-перше, сприяла розвитку процесів фінансування іпотечних кредитів у швейцарських франках або євро, а по-друге, забезпечила прибутковість даного виду банківської діяльності.

Проте кредитна експансія банків в іноземних валютах спричинила надмірне зростання цін на нерухомість упродовж 2005–2008 рр. у більшості країн Центральної та Східної Європи. Саме обсяг валютного кредитування виявився акселератором буму на ринку нерухомості, що базувався на необґрунтованих підходах до оцінки нерухомого майна на місцевих ринках. Найбільшим було зростання цін у країнах Балтії та Польщі, а найнижчим – в Угорщині, Чехії та Словаччині.

Суттєвий вплив на перебіг процесів надання й обслуговування кредитів в іноземних валютах має режим валютного курсу. Оскільки чергові платежі здійснюються, як правило, у національних валютах, то за умов режиму плаваючого курсу позичальники безпосередньо зазнають утрат від курсових коливань. Зниження їх кредитоспроможності трансформується в кредитний ризик для банків-кредиторів. Ці положення мають пряме відношення до ситуації у Польщі та Угорщині, які обрали режим плавання валютного курсу, а частина кредитів у швейцарських франках досягла 7,4% ВВП у Польщі та 10,6% ВВП в Угорщині.

Прискорена динаміка кредитування в іноземних валютах упродовж 2004–2010 рр. у Польщі та Угорщині призвела до значного зростання курсів валют кредитування, у тому числі швейцарського франка, до національних валют цих країн, тоді як у період надання більшості таких кредитів ці валютні курси перебували на рівні історичного мінімуму. Зрозуміло, що дана тенденція негативно вплинула на спроможність якісного обслуговування валютних кредитів позичальниками. Із метою розв'язку цієї проблеми в Угорщині було прийнято і виконано план обов'язкової конвертації валютних кредитів у кредити в національній валюті. Польща виявилася країною, де мало місце найбільше подорожчання швейцарського франка.

Спираючись на актуальні статистичні дані щодо кредитування у швейцарських франках та інших іноземних валютах, можна стверджувати про відмінності в їх використанні банками. Так, швейцарський франк характеризується високим ступенем використання в кредитуванні резидентів, тоді як інші валюти використовуються здебільшого для транскордонного кредитування. Швейцарський франк використовується переважно в кредитуванні іпотечних кредитів домогосподарств, інші валюти – у кредитуванні бізнесу юридичних осіб. Різні іноземні валюти також демонструють диференційовану чутливість до низки змінних параметрів. Внутрішнє кредитування у швейцарських франках є чутливим до вартості фондування, динаміки валютних курсів, наявності фінансових коштів, а також до ситуації у сфері міжнародної торгівлі. Внутрішнє кредитування в інших іноземних валютах має більш обмежену реакцію на зазначені чинники.

Кредити в іноземних валютах створюють значний кредитний ризик, пов'язаний із коливаннями обмінного курсу. Зокрема, кредити, деноміновані у швейцарських франках, можуть спровокувати одночасні збої у функціонуванні банківського сектору, якщо знецінення національної валюти перешкоджає позичальникам обслуговувати нехеджовані кредити. Отже, кредити в іноземній валюті є чинником системного ризику.

Системний ризик у банківській системі може спричинятися кількома чинниками. По-перше, інформаційним чинником, коли погані новини про одні фінансові установи збільшують витрати інших на рефінансування, що, своєю чергою, збільшує ймовірність їх власного краху. По-друге, дефолтом однієї кредитно-фінансової установи з усієї системи, що здатний спровокувати ланцюгову реакцію дефолтів через взаємозв'язок установ на міжбанківському ринку. По-третє, дією потужного зовнішнього шоку, як це було під час нещодавньої фінансової кризи, коли іпотечні цінні папери втратили значну цінність, що призвело до одночасного погіршення банківських балансів. Зауважимо, що глобалізована природа банківської індустрії робить банки каналом міжнародної трансмісії економічних коливань, отже, кредитування в іноземних валютах є однією з найважливіших проблем у забезпеченні фінансової стабільності. Досвід іпотечного кредитування домогосподарств в іноземних валютах та його наслідки добре відомі. Хоча іпотечні кредити надаються зазвичай під низькі процентні ставки, вони водночас піддають домогосподарства валютно-курсним ризикам, зокрема ризикам різкого зростання щомісячних платежів у разі подорожчання валюти погашення. Погіршення фінансового стану позичальників

може призвести до послаблення банківського сектору та появи системних проблем [19]. Крім того, за висновками одного з авторитетних емпіричних досліджень, висока частка запозичень приватного сектора в іноземних валютах за умов жорсткої монетарної політики може швидше привести до збільшення заборгованості, ніж до уповільнення темпів зростання такого кредитування [20].

Валютні запозичення сектора домашніх господарств є нехеджованими, що проявляється передусім у відсутності двосторонніх форвардних обмінних курсів валют східноєвропейських країн до швейцарського франка. У даному разі хеджування курсового ризику складатиметься з хеджування таких валют відносно євро та після цього – із хеджування євро відносно швейцарського франка. Таким чином, трансакційні витрати перевищують прибутковість подібного хеджування.

Європейська Рада із системних ризиків (ESRB), незалежна установа Європейського Союзу, яка здійснює моніторинг фінансової стабільності в ЄС, визнала, що надмірне кредитування в іноземній валюті в державах – членах ЄС може призвести до значних системних ризиків не лише у цих державах, але й створити умови для негативних транскордонних вторинних ефектів.

Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР) також визнав валютні кредити як «ключову вразливість» і розробив низку ініціатив, спрямованих на зменшення нехеджованих валютних запозичень [21].

Висновки з проведеного дослідження. Ризикованість банківського кредитування в іноземній валюті обґрунтовується глобалізованою природою банківської індустрії, яка робить банки каналом міжнародної трансмісії економічних коливань, а отже, кредитування в іноземних валютах є однією з найважливіших проблем у забезпеченні фінансової стабільності банківських систем національного, регіонального, глобального рівнів.

Різні валюти відіграють специфічну роль у задоволенні банками попиту на кредитні ресурси: швейцарський франк використовується переважно в кредитуванні іпотечних кредитів домогосподарств-резидентів, інші валюти – у кредитуванні бізнесу юридичних осіб та в транскордонних кредитних операціях. Віддання переваги валюті кредитування пов'язано з низкою переваг, з яких основні – підвищення прибутковості банківського бізнесу та підвищення кредитоспроможності позичальників.

Регулюючі заходи, спрямовані на захист національних економік від банківських ризиків, пов'язаних із кредитуванням в іноземних валютах, мають бути адаптовані до конкретних умов даної країни, а також тієї ролі, яку відіграють різні валюти.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Matsuyama K. Toward a theory of international currency / K. Matsuyama, N. Kiyotaki, A. Matsui. – The Hoover Institution Stanford University Working Papers in Economics. – № E-92-6. – 1992. – 44 p.
2. Williams D. Essays in money and banking: in honor of R.S. Sayers / D. Williams. – Oxford: Clarendon Press, 1968. – P. 266–297.
3. Swoboda A. Vehicle currencies and the foreign exchange market: the case of the dollar / A. Swoboda / Aliber R. (ed.). The International Market for Foreign Exchange. N.Y.: Praeger, 1969. – P. 30–40.
4. McKinnon R.I. Optimum Currency Area / R.I. McKinnon // American Economic Review. – 1963. – № 53. – P. 717–725.
5. McKinnon R.I. Optimum Currency Areas and Key Currencies: Mundell I versus Mundell II / R.I. McKinnon // Journal of Common Market Studies. – 2004. – Vol. 42 – № 4. – P. 689–715.
6. Cohen B. The Future of Sterling as an International Currency / B. Cohen. – London: Macmillan, 1971. – 260 p.
7. Cohen B. Geography of Money / B. Cohen. – Cornell University Press, 1998. – 229 p.
8. Hayek F. Denationalisation of Money: An Analysis of the Theory and Practice of Concurrent Currencies / F. Hayek. – London: Institute of Economic Affairs, 1990. – 144 p.
9. Krugman P.R. The International Role of the Dollar: Theory and Prospect, in Exchange Rate Theory and Practice / P.R. Krugman // Exchange Rate Theory and Practice, ed. by J. Bilson and R. Martson. – Chicago: University of Chicago Press, 1984. – P. 261–278.
10. Kenen P. The Role of the Dollar as an International Currency / P. Kenen // Group of Thirty Occasional Paper. – 1983. – Vol. 13. – 33 p.
11. Kenen P.B. Currency Internationalization. An Overview / Peter B. Kenen. – Princeton University, 2009. – 18 p.
12. Kenen P. Currency Internationalisation: Lessons from the Global Financial Crisis and Prospects for the Future in Asia and the Pacific / P. Kenen // BIS Papers. – 2011. – № 61. – 236 p.
13. Brown M. Foreign Banks and Foreign Currency Lending in Emerging Europe / M. Brown and Ralph de Haas // Economic Policy. – 2012. – P. 57-98.
14. Brown, M. The Euroization of Bank Deposits in Eastern Europe / M. Brown, H. Stix // Economic Policy. – 2015. – № 30 (81). – P. 95–139.
15. Brown M. Swiss franc lending in Europe / Brown, M., M. Peter and S. Wehrmüller // Aussenwirtschaft. – 2009. – № 64(2). – P. 167–81.
16. Swiss National Bank's Swiss franc lending monitor database [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.snb.ch.
17. Офіційний сайт Угорського національного банку [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.mnb.hu.
18. Офіційний сайт Польського національного банку [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.nbp.pl.
19. Yesin P. Foreign currency loans and systemic risk in Europe / P. Yesin // Federal Reserve Bank of St. Louis Review. – 2013. – May. – P. 219–236.
20. Sirtaine S. Credit Growth in Emerging Europe: A Cause for Stability Concerns? / S. Sirtaine, I. Skamnelos // The World Bank Policy Research Working Paper. – 2007. – № 4281.
21. EBRD. Developing local currency finance. Transition Report 2010 / EBRD. – 2010. – P. 46–65.